

Prispelo za objavo: 1998-11-18

Gorenjska na prvi specialki slovenskega ozemlja

Pravkar je izšel četrti zvezek Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763-1787, katerega avtorja sta Vincenc Rajšp in Aleksandra Serše. V prvem zvezku je zajeto območje Bele krajine, del Dolenjske z Novim mestom in Kočevsko, v drugem večji del Dolenjske in Notranjske z Ljubljano, Vrhniko, Cerknico, Litijo, Brežicami, v tretjem velik del Beneške Slovenije, Posočje, Cerkljansko in Idrijsko območje ter severna Istra. Četrti zvezek obsega Gorenjsko z manjšim delom bivše kronovine Koroške, ki je danes na območju treh držav: Avstrije, Italije in Slovenije. Objavljene so sekcije 107, 108, 128, 129, 134, 135, 136, 137, 138, 150, 151, 152, 153, 159, 160, 161, 176, 177 in 178 in pokrivajo večji del Julijskih Alp s Triglavom, Bohinjsko in Blejsko jezero, Karavanke in Kamniške Alpe, Polhograjsko hribovje in Jelovico, Škofjeloško hribovje, Kranjsko ravan s Sorškim poljem, severni del Ljubljane, srednje in vzhodne dele Ljubljanske kotline, Tuhinjsko dolino, Črni graben in Moravško dolino. Tako kot v prvih treh so tudi v četrtem zvezku objavljeni faksimili kart, ki so zloženi v mapi, v knjigi pa originalni nemški opisi s slovenskim prevodom, toponimija sekcij in indeks nekdanjih in današnjih poimenovanj. Pri današnjih poimenovanjih so upoštevane uradne in druge uveljavljene oblike poimenovanj (za Koroško na območju Avstrije uradna nemška in slovenska poimenovanja v različici Atlasa Slovenije ter oblike iz knjige Pavleta Zdovca Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem). Kraji in druga zemljepisna imena v Sloveniji so identificirani po Atlasu Slovenije, Topografski karti Vojaškogeografskega inštituta v Beogradu in s sodobnimi kartami tega območja (karte Planinske zveze Slovenije, ki sta jih izdelala Geodetski zavod Slovenije ter Inštitut za geodezijo in fotogrametrijo FGG). Na kartah so nazorno predstavljena mesta Škofja Loka, Kranj, Kamnik, Beljak in Pliberk v Avstriji ter trgi in ostala naselja, ki jih spremljajo zanimivi opisi. Tako je bilo mesto Beljak v celoti trdno grajeno. Škofjo Loko je popisovalec veliko podrobneje predstavil. Tu so bili trden grad, solidne cerkve, med katerimi so mu bile posebej zanimive župnijska, nunska in kapucinska. Nekatere izmed hiš v mestu so dvonadstropne, sicer pa večinoma enonadstropne. Solidno grajene in enonadstropne so bile tudi hiše v predmestju.

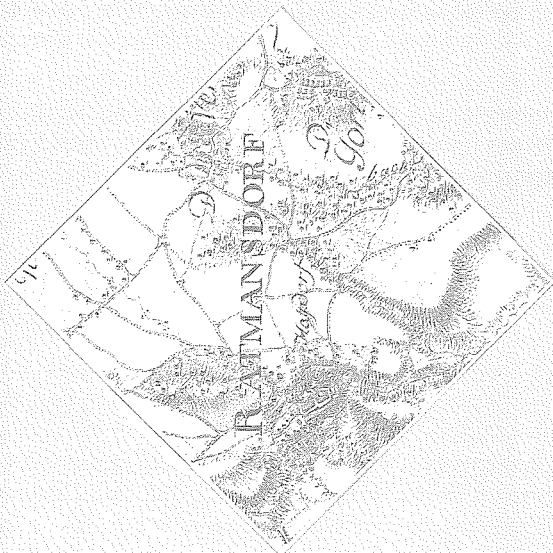
Natančno so izrisane vode, med njimi Bohinjsko in Blejsko jezero, reke in potoki, ki so največkrat tudi poimenovani, številni med njimi pa so danes brez imena. Velika pozornost je posvečena prehodnosti rek in potokov, zaradi česar so natančno narisni mostovi in brodovi. Tako je bila na primer reka Drava pri vasi Čahorče 60 do 70 sežnjev široka in 5 do 6 čevljev globoka. Kljub visokima bregovoma je prehod čeznjo omogočal brod. Veliko podatkov najdemo za reko Savo, ker teče skozi več sekcij.

VINCENC RAJSE in ALEKSANDRA SERSE

ŠLOVENIJA

na vojaškem zemljevidu 1763-1787

Karte, 4. zvezek

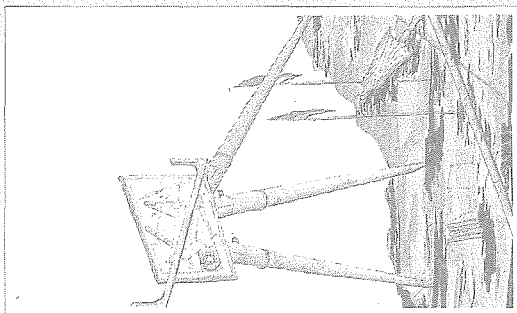
Josephinische Landesaufnahme 1763-1787
für das Gebiet der Republik Slowenien

Karten, 4. Band

ŠLOVENIJA

na vojaškem zemljevidu 1763-1787

Optisi, 4. zvezek

Josephinische Landesaufnahme 1763-1787
für das Gebiet der Republik Slowenien

Landesbeschreibung, 4. Band

Pri Mojstrani je imela kamnito dno, čeznjo sta vodila dva mostova, vendar je bila prehodna tudi peš. V času, ko je narasla, promet po dolini ni bil mogoč. Pri Kranju je bila široka 230 korakov in 5 do 6 čevljev globoka, čeznjo je vodil 250 korakov dolg in okoli 8 korakov širok lesen most. Na mestni strani je imela zelo strm skalnat breg, imela je hiter tok in kamnito dno. Pri Ježici je bila Sava polna peščin, čeznjo pa je vodil soliden, nad 300 korakov dolg in 8 korakov širok lesen most, ki je lahko vzdržal vse obremenitve. Ob mostu je bila tudi trdno grajena mitnica, kjer je bilo treba plačati mostnino. Podobno najdemo veliko dragocenih in zanimivih podatkov za ostale reke in potoke.

Veliko pozornost so kartografi posvečali cestam in potem, ki so jih natančno risali in nazorno opisovali. Tako je bila na primer glavna ali deželna cesta skozi vas Dovje dobra in vedno prevozna, pot, ki je peljala od ceste v vas Mojstrano, se je tu tudi končala, ostale tamkajšnje poti je popisovalec označil le kot neke vrste steze, ki so bile še peš komaj prehodne. Cesta iz Škofje Loke proti Ljubljani je bila na primer tako široka, da sta se lahko dva vozova drug drugemu ognila.

Na zemljevidih je kartografsko predstavljen razgiban teren Julijskih Alp, Karavank ter Kamniških in Savinjskih Alp. Pri risanju hribovitih predelov sicer še niso uporabljali tehnik, ki bi omogočale zadovoljivo prepoznavnost in višino hribov. Kljub temu so kartografski dosežki tudi na teh sekcijah občudovanja vredni. Pričajo o imenih, o dostopnosti, saj so narisane steze, o planinah in planšarskih kočah, o pridobivanju železove rude, prevažanju le-te in oglja. Poti, ki so služile železarstvu, so bile prevozne za lahke vozove, ostale pa so označene kot slabe steze, ki so bile še za pešce prav težko prehodne, predvsem na skalnatih območjih, kjer je bilo potrebno tudi nevarno plezanje in so se lahko na njih znašli le dobri poznavalci tega območja. Območje Triglava je kartograf posebej občudoval, saj je zanj zapisal, da je "slavno gorovje Triglava je najvišje ne le v tej sekciji, temveč na vsem Kranjskem, zato je tudi nedostopno". Imenoslovje za območje Alp je bogato, čeprav je imena včasih težko povezati z današnjimi.

Narisane in opisane najdemo še gozdove, označene so kapele, križi in cerkve – nekaterih med njimi danes ni več – in vsi gradovi ter manjši dvorci in hiše v naseljih, s čimer so kartografi zapustili na kartah in v opisih dragocene podatke za proučevanje takratnih razmer.

dr. Vincenc Rajš

Zgodovinski inštitut Znanstveno raziskovalnega centra SAZU-ja, Ljubljana

Prispelo za objavo: 1998-11-27